

JADWIGA MILUŚKA-STASIAK
Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk

ZESZYTY
KALISKIEGO TOWARZYSTWA
PRZYJACIÓŁ NAUK NR 19
LITERATKI, SPOŁECZNICZKI,
REGIONALISTKI
KALISZ 2019
ISSN 1426-6547

LUCJA PINCZEWSKA-GLIKSMAN – KOBIETA O NIEZWYKŁYM CHARAKTERZE I ŻYCIORYSIE

A ja przebyłam tak długi szlak od stóp Pamiru aż po San Francisco.
Rzeczywiście ja miałam życie bardzo skomplikowane, bardzo tragiczne i bardzo dziwne.

Tymi słowami zaczęła opowieść o swoim życiu Łucja Pinczewska-Gliksman w audycji radiowej Alicji Maciejowskiej z cyklu „Czas reporterów” nadanej w I programie Polskiego Radia w 1997 r. I rzeczywiście, w jej biografii odbijają się tragiczne losy pokolenia wojennego i polskiej emigracji.

Urodziła się 14 X 1913 r. w Opatówku w rodzinie właścicieli Fabryki Lalek i Zabawek Drewnianych. Rodzice – Maksymilian Pinczewski i Felicja z Bronowskich¹ byli zasymilowanymi Żydami. Rodzina Pinczewskich z Opatówka była bardzo liczna. Przybyła tu pod koniec XIX w. i z powodzeniem zajęła się produkcją lalek i zabawek. Głową rodu była babka Łucji – Anna Pinczewska, piękna, energiczna i przedsiębiorcza kobieta, która po śmierci męża kierowała fabryką przy pomocy synów i krewnych².

Pierwsze lata życia Łucja spędziła w Opatówku w wielkim domu z ogrodem, który graniczył z łąką sięgającą do stawu³. Później wyjechała z rodzicami i trzema braćmi do Warszawy, gdzie ojciec prowadził hurtownię zabawek. Pomimo zamieszkania i pracy w Warszawie Łucja nie traciła kontaktu z Opatówkiem. Spędzała tu w rodzinnym gronie wakacje i święta, uczestnicząc także w życiu

¹ Felicja Pinczewska ur. 15 V 1886 r. w Warszawie. Zmarła w 1963 r. w Jerozolimie. Paszport polski z 1948 r. nr 2100-A/3/48 wydany przez Konsulat Generalny Polski w Tel Awiwie (w zbiorach autorki).

² Zbigniew Pakuła. „I kto wybiera, los czy człowiek”, *Gazeta Poznańska* (1995): 4-5. [z 24 XI 1995]; Tegoż, „Białowłosa dama”, *Gazeta Poznańska* (1997) [z 7.3.1997 numer i strona?]; Reportaż filmowy o Łucji Pinczewskiej-Gliksman Marka Nowakowskiego wyemitowany w II programie TVP w marcu 1997 r.

³ Wspomnienia Łucji Pinczewskiej-Gliksman w audycji radiowej Alicji Maciejowskiej pt. *Długi szlak* nadanej w I programie Polskiego Radia w 1997 r. i w filmie *Emigrantka* reż. Krzysztof Bukowski *TVP SA 2000*.



Lucja Pinczewska-Gliksman. Ze zbiorów autorki

fabryki i miasteczka. Tamtych dni nie zapomniała nigdy. Po latach powróciły w jej wierszach⁴ przyjaciółki z lat dzieciństwa, piosenki i zabawy oraz znajomi dorośli. W poezji wyrażała swoją tęsknotę za opatowską przyrodą i smutek przemijania. W jej pamięci pozostał Stefan Giller i jego gospodyni – Jadwiga, niektórzy mieszkańcy miasteczka i pracownicy fabryki. Do późnych lat życia korespondowała z Erną Wiewiórkowską, która prowadziła buchalterię w fabryce jej ojca. Tę serdeczną więź kontynuował wnuk Erny – literaturoznawca Piotr Łuszczkiewicz.

Rodzeństwo Pinczewskich było bardzo zdolne. Dwaj bracia: Juliusz⁵ i Adam ukończyli studia prawnicze, a Władysław politechnikę w Belgii. Lucja studiowała filologię polską na Uniwersytecie Warszawskim w latach 1929-

⁴ Piotr Łuszczkiewicz. „Opatowskie powroty”, *Ziemia Kaliska* 29 (1990): 6; Tegoż, „Korzenie”, *Ziemia Kaliska* 29 (1991): 6.

⁵ Juliusz Pinczewski ur. 15 I 1906 r. w Opatówku. Zmarł w 1967 r. w Jerozolimie. Paszport polski nr 13232/16b/45 wydany w 1945 r. przez Konsulat Polski Tel Aviv i paszport polski nr 2100/3/48 wydany w 1948 r. przez Konsulat Generalny Polski w Tel Awiwie (w zbiorach autorki).

1934 pod kierunkiem wybitnych historyków literatury⁶ – Józefa Ujejskiego⁷, Zofii Szmydtowej⁸, Bronisława Gubrynowicza⁹, Juliana Krzyżanowskiego¹⁰, Kazimierza Wóycickiego¹¹ i językoznawcy Witolda Doroszewskiego¹². Zawierała także znajomości i przyjaźnie z najwybitniejszymi twórcami i teoretykami literatury przedwojennej Polski, między innymi ze Zbigniewem Bieńkowskim¹³, Władysławem Broniewskim¹⁴, Juliuszem Wiktorem Gomulickim¹⁵ oraz malarzem i teatrologiem Franciszkiem Siedleckim¹⁶. W 1931 r. podjęła w Warszawie pracę nauczycielki języka polskiego w szkole powszechnej, a później w prywatnym żydowskim gimnazjum męskim.

Życie pani Łucji było bardzo trudne i wymagało wielkiego hartu ducha. We wrześniu 1931 r. przeżyła tragiczną śmierć średniego brata Władysława i jego żony. Zginęli pod kołami samochodu prowadzonego przez pijanego kierowcę w Gandawie¹⁷. Kilka miesięcy później zmarł na atak serca w wieku 48 lat jej ojciec. Te przeżycia spowodowały, że straciła rok studiów na Uniwersytecie. Jeszcze przed wojną wyszła za mąż za lekarza pochodzącego ze Lwowa. Po wybuchu wojny w oblężonej, bombardowanej Warszawie zetknęła się boleśnie z antysemityzmem, także ze strony swych niedawnych przyjaciół. Mąż pani Łucji dostał się do niewoli niemieckiej. Po ucieczce z niewoli oboje przedostali się do Lwowa. Dotarła tam również matka i dwaj bracia – Juliusz i Adam. W czerwcu 1940 r. brat Adam został aresztowany i zesłany do łagru, a pani Łucja wraz z matką i najstarszym bratem Juliuszem została wywieziona za Ural do Kopejska

⁶ Ryszard Löw, „Pani Łucja”, w: Łucja Pinczewska-Gliksman, *Wiersze zebrane* (Tel Awiw: Kontury, 2004).

⁷ Józef Ujejski (1883-1937) – historyk literatury polskiej, badacz romantyzmu, profesor Uniwersytetu Warszawskiego.

⁸ Zofia Szmydtowa (1893-1977) – historyk i teoretyk literatury, profesor Uniwersytetu Warszawskiego.

⁹ Bronisław Gubrynowicz (1870-1933) – historyk literatury, kustosz Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Lwowie, profesor Uniwersytetu Warszawskiego.

¹⁰ Julian Krzyżanowski (1892-1976) – historyk literatury, badacz literatury ludowej, profesor Uniwersytetu Warszawskiego.

¹¹ Kazimierz Wóycicki (1876-1938) – teoretyk i historyk literatury, wnuk Kazimierza Władysława Wóycickiego.

¹² Witold Doroszewski (1899-1976) – językoznawca, teoretyk języka, profesor Uniwersytetu Warszawskiego.

¹³ Zbigniew Bieńkowski (1913-1994) – poeta, krytyk literacki, tłumacz.

¹⁴ Władysław Broniewski (1897-1962) – poeta, od 1940 r. więzień NKWD, żołnierz armii Władysława Andersa, do 1945 r. przebywał w Palestynie.

¹⁵ Juliusz Wiktor Gomulicki (1909-2006) – edytor, eseista, syn pisarza Wiktora Gomulickiego.

¹⁶ Franciszek Siedlecki (1867-1934) – malarz, grafik, scenograf teatralny, teatrolog i krytyk sztuki.

¹⁷ „Głos Poranny”. Dziennik Społeczny, Polityczny i Literacki. R. III, nr 290 z 23 października 1931 r. Łódź.

do pracy w kopalni węgla. Zachorowała tam na chorobę zesłańców, która później miała nawroty. Mąż pani Łucji zginął w nieznanych okolicznościach.

Pomimo nieludzkich warunków, w jakich przyszło jej żyć, uczyła z pamięci dzieci deportowanych Polaków literatury polskiej i wykazywała wiele odwagi w kontaktach ze strażnikami z NKWD. Mieszkanie Pinczewskich rozbrzmiewało śpiewem, gdyż matka i brat uczyli dzieci pieśni Karłowicza i Moniuszki¹⁸. Po uwolnieniu z zesłania w 1941 r. Łucja Pinczewska zaangażowała się w niesienie pomocy polskim zesłańcom, organizując polską szkołę i placówki opiekuńczo-wychowawcze dla polskich sierot w Tadżykistanie. Prowadziła też rejestr polskich rodzin, więźniów i zesłańców. Przymusowa tułaczka i ciągły kontakt z zesłańcami, sierotami spowodowały nawrót choroby.

W 1942 r. przedostała się wraz z matką do Armii Andersa, w której służył najstarszy brat Juliusz. Z armią dotarła do miejscowości Pahlawi w Iranie, a po przymusowej kwarantannie do Teheranu. Tam pracowała jako referent kulturalno-oświatowy, wygłaszała z pamięci referaty o Sienkiewiczu, Kasprowiczu i Wyspiańskim. W 1943 r. w emigracyjnym piśmie „Polak w Iranie”¹⁹ opublikowała swój pierwszy wiersz pt. *List do kraju* oraz kilka tekstów publicystycznych. W Teheranie dotarła do niej kolejna tragiczna wiadomość. Jej najmłodszy brat Adam, mimo uwolnienia z sowieckiego obozu, zmarł z wycieńczenia. Pochowano go na polskim cmentarzu w tym mieście²⁰.

Pod koniec wojny dotarła do Jerozolimy, gdzie pracowała w różnych polskich placówkach: w Centrum Informacji na Wschód i w Delegaturze Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej. Miała wówczas okazję spotykać się z emigrantami z Polski, między innymi z Władysławem Broniewskim²¹, którego знаła jeszcze z Warszawy, z historykiem literatury Wiktorem Weintraubem²² i historykiem oświaty – Łukaszem Kurdybachą²³. W 1944 r. wydała w Jerozolimie, pod panińskim nazwiskiem, antologię poezji Jana Kasprowicza²⁴, a dwa lata później antologię Kornela Ujejskiego. Obie prace ukazały się w serii „Szkolna

¹⁸ Wspomnienia w audycji radiowej Alicji Maciejowskiej.

¹⁹ Ryszard Löw, „O pani Łucji, której już nie ma: Łucja Pinczewska-Gliksman 1913-2002”. *Archiwum Emigracji: studia, szkice, dokumenty* 5/6 (2002/2003): 335.

²⁰ Ze wspomnień Łucji Pinczewskiej-Gliksman; *Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy polskich sił zbrojnych na obczyźnie w latach 1939-1946* (Londyn : Instytut Historyczny im. Gen. Sikorskiego, 1952). W publikacji w rozdziale X. *Baza ewakuacyjna w Iranie 1942 r.* na str. 155 adnotacja „Pinczewski Adam, st. Strz., 1.6.1912, Opatówek, p. Kalisz 27.8.1942; Teheran, Iran, CCK, dz. p., gr. Ł.2.124.”

²¹ Wspomnienie o Władysławie Broniewskim pt. *Trocheje* zamieściła w „Kulturze” w 1962 r. w nr 7-8. Löw, „O pani Łucji”.

²² Wiktor Weintraub (1908-1988) – historyk literatury polskiej, dyplomata żydowskiego pochodzenia.

²³ Łukasz Kurdybacha (1907-1972) – polski pedagog i historyk myśli pedagogicznej.

²⁴ Jan Kasprowicz, Łucja Pinczewska, *Wybór poezji* (Jerozolima: Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, 1944).

Biblioteczka na Wschodzie”. W dwutygodniku „W Drodze”²⁵ zamieściła w 1944 r. wiersz pt. *Weronika* podpisując go, tak jak poprzedni, pseudonimem – Wanda Falk.

Po likwidacji polskich placówek w Jerozolimie pani Łucja przeniosła się do Tel Awiwu. Tam poznała swojego drugiego męża – prof. Jerzego Gliksmana²⁶. W 1948 r. Gliksmanowie wyjechali do Stanów Zjednoczonych. Prof. Jerzy Gliksman był wykładowcą na uniwersytecie w Chicago. Jeszcze w tym samym roku w wydawnictwie Gresham Press wydał książkę zatytułowaną *Tell the West*²⁷, która była pierwszą publikacją o obozach w Sowieckiej Rosji, jaka ukazała się na Zachodzie. W jej redagowaniu pomagała mu Łucja, która jednocześnie kontynuowała własne studia i w 1950 r. uzyskała na Uniwersytecie w Chicago dyplom „Master of Arts degree in Linguistic”. To umożliwiło jej pracę wykładowcy literatury polskiej i rosyjskiej oraz języka polskiego i staro-cerkiewno-słowiańskiego w University of Chicago i w Roosevelt University w Chicago²⁸.

Pod koniec 1950 r. prof. Jerzy Gliksman zeznawał w Paryżu jako świadek w procesie dotyczącym sowieckich łagrów. Towarzysząca mu w wyjeździe Łucja poznała wówczas twórców paryskiej „Kultury” i zaprzyjaźniła się z Marią i Józefem Czapskimi oraz Jerzym Giedroyciem. Spotkała tam także poetkę Herminię Naglerową i fizyka Aleksandra Weissberga-Cybulskiego, którzy także byli świadkami w procesie²⁹.

Po powrocie do Stanów Zjednoczonych Łucja zamieszkała z mężem w Harvardzie i kontynuowała studia lingwistyczne w Harvard University

²⁵ *W Drodze* 254 (1944); Löw, „O pani Łucji”.

²⁶ Jerzy Gliksman (1902-1958) – urodził się w Warszawie, studiował prawo w Warszawie i w Paryżu. Doktoryzował się na Sorbonie. Od 1917 r. aktywnie uczestniczył w młodzieżowej sekcji socjalistycznej partii żydowskiej Bund, a potem był członkiem władz Bundu i jedynym przedstawicielem tej partii wybranym do rady miejskiej stolicy. Jego brat Wiktor Alter, także członek Bundu został aresztowany i zamordowany przez władze sowieckie. Jerzy Gliksman był także więźniem NKWD, a po uwolnieniu z sowieckiego obozu, po upadku powstania w żydowskim getcie zainicjował akcję demonstracji przeciw masowemu mordowaniu Żydów. W 1946 r. wyemigrował do Stanów Zjednoczonych. W 1948 r. ożenił się z Łucją Pinczewską i wyjechał z nią do Stanów Zjednoczonych, gdzie wykładał na uniwersytetach w Chicago i Harvardzie. W 1950 r. zeznawał w Paryżu jako świadek w procesie dotyczącym sowieckich łagrów. Zmarł 4 września 1958r. w Waszyngtonie, pochowany w Nowym Jorku. Najważniejsze prace: *Tell the West* (1948), *Conditions of Industrial Labor in the USSR : A study of the Incentive System in Soviet Industry* (1954).

²⁷ *Tell the West* : wspomnienia autora z okresu niewoli w obozie pracy przymusowej w Związku Sowieckich Socjalistycznych Republik New York 1948]; Polski skrót: *Powiedzcie Zachodowi*) [online] https://www.amazon.com/Tell-West-Jerzy-G-Gliksman/dp/B0007DJVBE#reader_B06XGJ2DL2 [dostęp: 25 sierpnia 2019].

²⁸ Sławomir Żurek, „Na krawędzi światów”, w: Łucja Pinczewska-Gliksman, *Na aryjskich papierach* (Jerozolima; Lublin: [Łucja Pinczewska-Gliksman], 1996), 5-8.

²⁹ R. Löw, „Pani Łucja”.

u wybitnych teoretyków literatury i językoznawców: Wiktora Weintrauba, Michaiła Karpowicza³⁰, Romana Jacobsona³¹ i Dymitra Czyżewskiego³². Została pracownikiem Russian Institute w Harvardzie, gdzie prowadziła działalność naukową i dydaktyczną. Napisała wówczas pracę *O neologizmach Tuwima*.

Po uzyskaniu obywatelstwa amerykańskiego w 1952 r. Łucja Pinczewska-Gliksman zamieszkała z mężem w Waszyngtonie. Dla instytutu The Rand Corporation, w którym pracował jej mąż, sporządziła w 1956 r. liczący 200 stron maszynopisu raport pt. *A Study of the Value of Soviet Fiction*. Przeprowadziła w nim analizę rzeczywistości przedstawianej w zideologizowanej literaturze radzieckiej w konfrontacji z prawdą zawartą w dokumentach pozaliterackich. Oboje z mężem pomagali Polakom, którzy znaleźli się na emigracji w trudnej sytuacji materialnej, między innymi Alicji Iwańskiej³³ i Leo Lipskiemu³⁴. Niestety, po dwunastu latach małżeństwa w wieku 56 lat zmarł nagle na atak serca jej mąż. Łucja dokończyła jeszcze rozpoczętą przez niego pracę o prawie w Rosji Sowieckiej i podjęła pracę w Bibliotece Kongresu. Mimo wsparcia polskich przyjaciół i prof. Romana Jacobsona, który namawiał ją, by ukończyła swoją pracę poświęconą porównaniu języków indoeuropejskich z językiem japońskim, postanowiła opuścić Amerykę.

Po pobycie w Brukseli i w Paryżu ostatecznie osiedliła się w 1961 r. w Tel Awiwie, by opiekować się chorą matką i bratem Juliuszem. Dwa lata później matka zmarła, a kilka lat po niej brat Juliusz. Łucja straciła wówczas wszystkich najbliższych członków rodziny.

W Tel Awiwie pani Łucja zaprzyjaźniła się z wybitnym polskim pisarzem Leo Lipskim, którego spotkała wcześniej w Teheranie, a później wraz z mężem udzielała mu pomocy materialnej. Leo Lipski utracił zdrowie po pobycie w sowieckim łagrze, był częściowo sparaliżowany, a ostatnie lata życia unieruchomiony w łóżku. Przez 37 lat, aż do śmierci pisarza w 1997 r., była jego opiekunką i wspierała go w pracy twórczej. Dbała o popularyzację twórczości Lipskiego w Polsce, a po jego śmierci o zabezpieczenie dorobku literackiego.. Wraz z Leo Lipskim odwiedziła w 1975 r. Paryż i twórców paryskiej „Kultury”. Wspomnienia Leo Lipskiego z tej wizyty pt. *Paryż ze złota*³⁵ oraz monografia o nim po jego śmierci ukazały się drukiem staraniem Łucji i środowiska paryskiej „Kultury”.

³⁰ Michaił Karpowicz – rusycysta, w latach 1945-1959 redaktor naczelny wydawanego w Nowym Jorku rosyjskiego czasopisma emigracyjnego „Nowy Żurnal”.

³¹ Roman Jacobson (1896-1982) – rosyjski językoznawca, teoretyk języka i literatury, sławista.

³² Dymitr Czyżewski – rosyjski literaturoznawca.

³³ Alicja Iwańska (1918-1996) – polska poetka, pisarka, socjolog i filozof.

³⁴ Leo Lipski (1917-1997) – polski pisarz emigracyjny pochodzenia żydowskiego.

³⁵ Leo Lipski, Hanna Gosk, *Paryż ze złota: teksty rozproszone* (Izabelin : Świat literacki, 2002).

Łucja Pinczewska-Gliksman była przez wiele lat członkiem Związku Autorów Piszących po Polsku w Izraelu. W wieku 75 lat zaczęła publikować swoje utwory. Jej tradycyjalistyczna, nostalgiczna twórczość wywodząca się z przedwojennego nurtu skamandryckiego należy do polskiej literatury izraelskiej. Wyrażała w niej swoją tęsknotę za Polską, osobiste przeżycia i przemyślenia. O jej twórczości pisali między innymi: Ryszard Löw³⁶, Piotr Łuszczkiewicz³⁷, Sławomir Żurek³⁸ i Zbigniew Chojnowski³⁹. Ryszard Löw tak określa jej twórczość we wstępie do tomiku *Wczoraj* wydanego w Tel Awiwie w 1993 r.: „Charakteryzuje ją naturalność wypowiedzi lirycznej, prostota, powściągliwa dyskrecja refleksji, sugestywność.” Pani Łucja była także współpracownikiem polskich pism emigracyjnych, w tym paryskiej „Kultury”. Publikowała na Zachodzie prace poświęcone współczesnej literaturze rosyjskiej i historii totalitaryzmu sowieckiego. Pod pseudonimem Wanda Falk pisała krótkie rozprawy naukowe w języku angielskim, które wysyłała do USA.

Wiersze pani Łucji ukazywały się w „Konturach”, „Nowinach-Kurierze” i w niewielkich zbiorach publikowanych w Izraelu i w Polsce⁴⁰. Jeden z wierszy, poświęcony pamięci Józefa Czapskiego, zatytułowany *Gare St. Lazaire* poetka wysłała do paryskiej „Kultury”. Wiersze, które pisała po polsku, były tłumaczone na hebrajski przez Irit Amiel i Szoszanę Raczyńską. Nie wszystkie wiersze zachowały się, gdyż niektórych nigdy nie zapisała.

Łucja знаła wiele języków obcych. Tłumaczyła z jidysz utwory Mosze Waldmana⁴¹ i z esperanto Juliusza Balbina⁴². Uczyła również języka angielskiego,

³⁶ Löw. „O pani Łucji”.

³⁷ Piotr Łuszczkiewicz, „Łucja Gliksman-Pinczewska. Wczoraj i inne wiersze”, *Rocznik Kaliski* 15 (1994/1995): 277-28; Piotr Łuszczkiewicz, „Urok późnych debiutów (o poezji Łucji Gliksman)”, w: *Po balu. (eseje o literaturze polskiej)* (Warszawa : Oficyna Wydawnicza Latona, 1997), 183-191.

³⁸ Żurek. „Na krawędzi światów”.

³⁹ Zbigniew Chojnowski, „Los i wiersze”, *Nowe Książki* 5 (2000): 25.

⁴⁰ Wiersze Łucji Pinczewskiej-Gliksman były publikowane w roczniku pisarzy tworzącym w języku polskim „Kontury” oraz w czasopiśmie „Nowiny Kurier”. Ponadto wydała w Tel Awiwie w języku polskim z przekładem na hebrajski zbiorki poezji pt. *Wczoraj* (1993) i *Dwadzieścia wierszy* (2002). W języku polskim wydała tomiki: *Nostalgia* (Olsztyn 1995) i *Na aryjskich papierach* (Jerozolima-Lublin 1996). W rocznicę śmierci przyjaciele Łucji Pinczewskiej-Gliksman wydali *Wiersze zebrane* (Tel Awiw 2004). Niektóre wiersze o Opatówku były publikowane na łamach „Opatowianina”, na co wyraziła zgodę i z czego bardzo się cieszyła. Wiosną 2006 r. redakcja „Opatowianina” zamieściła w czasopiśmie wiersze Łucji Pinczewskiej-Gliksman, w tym wiersz o przemijaniu pt. *Łąka*, w którym autorka wspomina ulubiony kwiat opatowskich łąk – firletkę. I właśnie wtedy na klombie przed biblioteką, gdzie mieściła się redakcja, zakwitły firletki, których nigdy wcześniej tam nie było.

⁴¹ Mosze Waldman (1911-1996) – pochodzący z Polski żydowski pisarz tworzący w języku jidysz, krytyk i historyk sztuki, malarz, scenograf.

⁴² Juliusz Balbin (1917-2006) – żydowski poeta pochodzący z Polski tworzący w języku esperanto.

włoskiego i francuskiego. Miała około 100 uczniów. W wieku 70 lat zaczęła się uczyć języka japońskiego, a po osiemdziesiątce – hiszpańskiego, ale nigdy nie mówiła swobodnie po hebrajsku.

W pamięci pani Łucji zawsze żywy pozostał Opatówek, ale po wojnie nie wolno jej było tutaj przyjeżdżać. Nie było także możliwości odzyskania rodzinnej fabryki, której pozostała jedyną spadkobierczynią. Później nie czuła się już na siłach, by odbyć długą podróż. Pod koniec życia nawiązała serdeczny kontakt z członkami Towarzystwa Przyjaciół Opatówka. Wzruszały ją wysyłane z Opatówka zasuszone kwiaty z łąki, którą tak ukochała, czy sosnowe szyszki z opatowskiego lasu. Cieszyła się z nowych publikacji o Opatówku i z kolejnych numerów „Opatowianina”. W każdym liście wyrażała swoją tęsknotę za miejscem urodzenia. W audycji radiowej i w filmie jej poświęconym pt. *Emigrantka* mówiła *nasz Opatówek* i podkreślała, że najbliższa była dla niej przyroda: sosnowy las, w którym zbierała grzyby, dziewanna pod lasem, ogród warzywny i sad obok fabryki, krzewy bzów i jaśminów oraz łąka nad stawem z kwitnącymi firletkami i niezapominajkami. O bliskim stosunku do Opatówka świadczą jej słowa:

Przecież ja byłam w różnych miejscach w Polsce, w takim zachwycającym miejscu jak Zakopane. I Kraków – tak piękne miasto, jedno z najpiękniejszych w Europie. Ale dla mnie już dziś Polska skurczyła się do dwóch miejsc: do mojej wsi rodzinnej i do Warszawy. I to są te miejsca, za którymi ja czuję nostalgię, o których myślę...⁴³

Po latach Łucja stała się dla opatowian źródłem wiedzy o dawnym Opatówku i jego mieszkańcach. Wiedzę tę można czerpać z audycji radiowej⁴⁴, filmu, korespondencji⁴⁵ oraz wierszy pisanych po polsku.

Pochodząca z licznej, kochającej się rodziny Łucja po kolei traciła najbliższych. W końcu została zupełnie sama. Zawsze była wierna przyjaźniom, a kiedy jej przyjaciele odchodzili kontynuowała kontakty z ich bliskimi. Do ostatnich chwil utrzymywała bliskie relacje z Żydami mieszkającymi w Izraelu wywodzącymi się z Opatówka i z ich potomkami. W ostatnim liście do opatowian napisała:

Jak żał, że przed śmiercią nie mogę zobaczyć mego Opatówka, no i Was uroczych ludzi. Bardzo proszę o listy, i jeśli to nie trudne, gazety. Z prawdziwym przywiązaniem, chociaż tak daleko. Łucja.

⁴³ Z audycji radiowej Alicji Maciejowskiej.

⁴⁴ W audycji radiowej wspomniała zabawę i piosenkę z dzieciństwa pt. *Jawor, jawor* i zwróciła się ze wzruszającym apelem do najmłodszych mieszkańców obecnego Opatówka: *Dzieci opatowskie, czy się jeszcze tak bawicie? Budujcie dzieci mosty, budujcie mosty między ludźmi, chociaż ja już przez nie nie przejdę.*

⁴⁵ Listy Łucji Pinczewskiej-Gliksman do Jadwigi Miluńskiej z lat 1997-2001 (w zbiorach prywatnych autorki artykułu).

Dla inteligencji pochodzącej z Polski i w środowisku pisarzy tworzących w języku polskim w Izraelu Łucja Pinczewska-Gliksman była autorytetem moralnym. Po jej śmierci w „Nowinach-Kurierze” i w innych czasopismach ukazało się wiele publikacji poświęconych jej pamięci⁴⁶. W jednej z nich autorka Anna Ćwiakowska tak pisała:

Zawsze serdecznie zapraszała, miała dla każdego czas, jakkolwiek utrzymywała na co dzień żywy kontakt z wieloma innymi znajomymi, bliższymi lub dalszymi. Zawsze była otoczona ludźmi. Cieszyła się głębokim szacunkiem. Nie tylko za walory intelektu i kulturę, ale za charakter, za odwagę podejmowania najtrudniejszych decyzji, za szlachectwo ducha, muszę użyć tego określenia, bo znam jej życiorys. Ta drobna, krucha pani, posiadała to, co nazywamy charyzmą i chyba dlatego tak ludzie do niej Ignęli, łaknęli kontaktu z nią. Była osobą interesującą, a co ważniejsze – emanowało z niej coś dobrego, czego nie potrafię określić, ale co czułam.

Łucja Pinczewska-Gliksman zmarła 31 XII 2002 r. w Tel Awiwie⁴⁷. Została pochowana na cmentarzu bezwyznaniowym w kibucu Einat niedaleko Petah Tikva w Izraelu. Jej spuścizna została przekazana do Archiwum Emigracji znajdującego się w Bibliotece Uniwersyteckiej w Toruniu⁴⁸.

BIBLIOGRAFIA

- Chojnowski, Zbigniew. „Los i wiersze”, *Nowe Książki* 5 (2000): 25.
- Kasprowicz, Jan, Łucja Pinczewska. 1944. *Wybór poezji*. Jerozolima: Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.
- Lipski, Leo, Hanna Gosk. 2002. *Paryż ze złota: teksty rozproszone*. Izabelin : Świat literacki.
- Lów, Ryszard. „O pani Łucji, której już nie ma: Łucja Pinczewska-Gliksman 1913-2002”, *Archiwum Emigracji: studia, szkice, dokumenty* 5/6 (2002/2003): 335.
- Lów, Ryszard. 2004. „Pani Łucja”. W: Pinczewska-Gliksman, Łucja. *Wiersze zebrane*. Tel Awiw: Kontury.
- Łuszczkiewicz, Piotr., „Korzenie”, *Ziemia Kaliska* 29 (1991).
- Łuszczkiewicz, Piotr. „Łucja Gliksman-Pinczewska. Wczoraj i inne wiersze”, *Rocznik Kaliski* 15 (1994/1995): 277-28;
- Łuszczkiewicz, Piotr. „Opatowskie powroty”, *Ziemia Kaliska* 2 (1990)

⁴⁶ Ryszard Wasita, „Odeszła ostatnia skamandrytka. Łucja Pinczewska-Gliksman (1913-2002)”, *Słowo Żydowskie* 6 (2003): 5-6.

⁴⁷ Inf. Szmulika Zamira z Izraela z dnia 16.01.2003 (e-mail do autorki); Inf. Barbary Pańskiej z Izraela (list z dnia 8.01.2003 r. do autorki); [Nekrolog], *Ziemia Kaliska* 20 (2003)

⁴⁸ Do Archiwum Emigracji przekazano prace naukowe Łucji Pinczewskiej-Gliksman, jej rękopisy, korespondencję rodzinną, korespondencję z Jerzym Giedroyciem oraz Marią i Janem Czapskimi, dokumentację działalności politycznej jej męża Jerzego Gliksmana, dokumenty dźwiękowe i filmowe oraz listy kondolencyjne po śmierci Leo Lipskiego.

Łuszczkiewicz, Piotr. 1997. „Urok późnych debiutów (o poezji Łucji Glikzman)”. W: *Po balu. (eseje o literaturze polskiej)*, 183-191. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Latona.

Pakuła, Zbigniew. „I kto wybiera, los czy człowiek”, *Gazeta Poznańska* (1995): 4-5. [z 24.11.1995].

Pakuła, Zbigniew. „Białowłosa dama”, *Gazeta Poznańska* (1997) [z 7.3.1997?].

Tell the West : wspomnienia autora z okresu niewoli w obozie pracy przymusowej w Związku Sowieckich Socjalistycznych Republik New York 1948]; Polski skrót: *Powiedzcie Zachodowi* [online] https://www.amazon.com/Tell-West-Jerzy-G-Glikzman/dp/B0007DJVBE#reader_B06XGJ2DL2 [dostęp: 25 sierpnia 2019].

Wasita, Ryszard. „Odeszła ostatnia skamandrytka. Łucja Pinczewska-Glikzman (1913-2002)”, *Słowo Żydowskie* 6 (2003): 5-6.

Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy polskich sił zbrojnych na obczyźnie w latach 1939-1946. 1952. Londyn : Instytut Historyczny im. Gen. Sikorskiego.

Żurek, Sławomir. 1996. „Na krawędzi światów”. W: Pinczewska-Glikzman, Łucja. *Na aryjskich papierach*, 5-8. Jerozolima ; Lublin: [Łucja Pinczewska-Glikzman].

ŁUCJA PINCZEWSKA-GLIKSMAN

– KOBIETA O NIEZWYKŁYM CHARAKTERZE I ŻYCIORYSIE

SŁOWA KLUCZOWE

Łucja Pinczewska-Glikzman, Opatówek, Izrael, literatura polska

STRESZCZENIE

Artykuł poświęcono postaci Łucji Pinczewskiej-Glikzman, polskiej poetki żydowskiego pochodzenia, tworzącej w języku polskim, tłumaczki, językoznawczynie, publicystki literackiej i historyczki literatury. Pinczewska-Glikzman to kobieta wyrazista, wierna ideałom humanizmu. Jej twórczość zajmuje ważną pozycję w literaturze emigracyjnej dzięki oryginalności treści i formy. Autorka przedstawiła koleje życia literatki podkreślając jej związki z Opatówkiem.

ŁUCJA PINCZEWSKA-GLIKSMAN

- A WOMAN OF AN UNUSUAL CHARACTER AND LIFE

KEYWORDS

Łucja Pinczewska-Glikzman, Opatówek, Israel, Polish literature

ABSTRACT

The article is devoted to the figure of Łucja Pinczewska-Glikzman, a Polish poet of Jewish descent, who wrote her works in Polish, a translator, linguist, literary journalist and literary historian. Pinczewska-Glikzman was an expressive woman, faithful to the ideals of humanism. Her work is an important position in the émigré literature thanks to the originality of the content and form. The author presented life vicissitudes of the writer emphasizing her relationship with Opatówek.